

КАЗНЕНО-ПРАВНИ АСПЕКТИ ОБЕЗБЕБЕЊА КВАЛИТЕТА ПРОИЗВОДА И ЗАШТИТЕ ПОТРОШАЧА

1. Обезбеђења квалитета производа и заштита потрошача истих представља један од значајних задатака правног регулисања у области привреде. Прописи који у том погледу постоје у СФРЈ имају за циљ да осигурају добар квалитет робе која се производи и ставља у промет и да истовремено заштите интересе потрошача који ову робу набављају ради задовољавања одређених потреба. Ти прописи залазе у различите области права, а како је свако правно регулисање праћено и казнено-правним мерама за обезбеђење поштовања тих прописа, то се у овој правној материји појављују и казненоправни прописи. Казнене санкције које они предвиђају за повреде прописа о квалитету робе која се производи и ставља у промет не представљају ни једине ни најзначајније мере за обезбеђење доброг квалитета производа и за заштиту потрошача, али се и оне појављују као нужне у оним случајевима када друге мере друштвеног утицаја и реаговања нису довољне да се осигура поштовање прописа о квалитету производа и заштити потрошача.

2. Постојеће југословенско казнено законодавство предвиђа различите врсте деликата који се односе на производњу и стављање у промет производа лошег квалитета. С обзиром на то да у југословенском казненом праву постоје три категорије кажњивих дела — кривична дела, привредни преступи и прекршаји, то се и деликти у вези са производњом и стављањем робе у промет појављују у свим овим трима категоријама. У коју ће од наведених категорија деликата спадати који од могућих облика кршења прописа о квалитету производа зависи од саме природе конкретног дела, од његове тежине као и од субјекта који се појављује као учинилац.

3. Кривична дела су најтежа врста деликата који због своје тежине имају карактер друштвено опасних дела. Она су одређена кривичним законом СФРЈ и кривичним законима социјалистичких република и социјалистичких аутономних покрајина. За њих одговарају само физичка лица на основу субјективне кривичне одговорности засноване на урачунаљивости и виности.

Као кривично дело у области заштите квалитета производа инкриминисани су само производња и стављање у промет шкодљивих производа што има карактер кривичног дела против здравља људи. Ово кривично дело, предвиђено у кривичним законима социјалистичких република и социјалистичких аутономних покрајина, има више облика зависно од тежине последице (угрожавање живота и здравља људи, наступање тешке телесне повреде или тешког нарушавања здравља неког лица, наступање смрти једног или више лица) и облика виности са којим је дело извршено (умишљај или нехат), од чега зависи и висина казне.

4. Привредни преступи су деликти исто тако тешки као и кривична дела, али за разлику од њих то су деликти правних лица. То су повреде прописа о привредном или финансијском пословању правних лица и одговорних лица у правним лицима које су изазвале или су могле да изазову теже последице. Субјекти ових деликата су правна лица (организације удруженог рада и друге организације и заједнице) али се, поред правних лица субјектима ових деликата сматрају и одговорна (физичка) лица у правним лицима (на пример, директор, руководиоца одређене службе, пословођа продавнице и друга лица којима је поверен одређени круг послова у правном лицу. Правно лице одговорно је за привредни преступ ако је до извршења истог дошло радњом или пропуштањем дужног надзора од стране његовог органа или одговорног лица или радњом лица које је овлашћено да поступа у име правног лица. Одговорно лице одговара за привредни преступ ако је до извршења истог дошло његовом радњом или његовим пропуштањем дужног надзора с тим што мора постојати и његова урачунљивост и виност у облику умишљаја или нехата. У случајевима када учињени привредни преступ има иста обележја као и кривично дело одговорно лице се не кажњава за привредни преступ већ за кривично дело. У таквом случају правно лице одговара за привредни преступ а одговорно лице за кривично дело.

С обзиром на то да се највећи обим производње и промета у СФРЈ остварује од стране организација удруженог рада и других правних лица која се баве овим привредним делатностима, то су различити облици кршења прописа о квалитету производа инкриминисани као привредни преступи. Пошто привредни преступи по својој природи и тежини представљају у ствари неку врсту кривичних дела правних лица, то се кривичноправна заштита потрошача и сузбијање производње и промета робе лошег квалитета у највећој мери правно реализује прописивањем одговарајућих привредних преступа и кажњавањем правних и одговорних лица за ове деликте.

5. Прекршаји су лакша врста деликата који представљају повреде јавног поретка и који се састоји углавном у кршењу различитих прописа које није изазвало теже последице. За ове деликте одговарају физичка лица а могу бити одговорна и правна лица. С обзиром на мању тежину и на карактер ових деликата исти и не спадају у кривично право већ у административно-казнено право.

Лакши облици кршења прописа о квалитету производа од стране правних и одговорних лица предвиђени су као прекршаји. Исто тако

кршење ових прописа од стране појединаца — физичких лица предвиђено је у форми прекршаја. Ово стога што физичка лица (изузев одговорних лица у правним лицима) не одговарају за привредне преступе, а поред тога производња и промет робе које обављају физичка лица немају онај обим и значај који имају производња и промет које врше правна лица, што оправдава сврставање ових деликата физичких лица у лакшу категорију деликата, утолико пре што и лакши облици кршења прописа о којима је реч од стране правних лица такође представљају прекршаје.

6. Казне које су за поменуће деликте предвиђене у југословенском кривичном законодавству су следеће: за кривична дела — казна затвора (која за наведене најтеже облике поменутог кривичног дела када су наступиле тешке последице може да буде и до петнаест година а у особито тешким случајевима и двадесет година) и новчана казна која може да буде и главна и споредна казна, с тим што као споредна казна може увек да буде изречена, и кад није изричито одређена законом за поједино кривично дело, ако је кривично дело учињено из користољубља, што је код кривичног дела о коме је реч углавном најчешће случај. За привредне преступе казна је само новчана и то како за правна лица тако и за одговорна лица, при чему треба имати у виду да је висина новчане казне за правна лица знатно већа него за одговорна лица, што је у складу и у сразмери са економском снагом ове две врсте субјеката привредних преступа.

За прекршаје из ове области предвиђене су такође само новчане казне али у знатно мањем износу од новчаних казни за привредне преступе.

7. За поменућа кривична дела као и за привредне преступе може се изрећи и условна осуда која у југословенском казненом законодавству представља посебну врсту казnenих санкција. Условна осуда за наведене деликте може се изрећи под општим условима за њено изрицање предвиђених Кривичним законом СФРЈ (и кривичним законима социјалистичких република и социјалистичких аутономних покрајина) и Законом о привредним преступима (према коме се ова санкција може да изрекне и правном лицу.

8. При осуди за кривично дело суд може уз казну да изрекне и мере безбедности. Између осам мера безбедности које постоје у југословенском кривичном праву за наведено кривично дело од значаја је могућност изрицања мере безбедности забране вршења позива, делатности или дужности) ако је учинилац злоупотребио позив, делатност или дужност за извршење кривичног дела или ако је опасно да се такав учинилац тиме бави), и мере безбедности одузимања предмета, путем које се одузимају предмети који су служили као средство за извршење кривичног дела или који су за то били намењени или предмети који су настали извршењем дела, код кривичног дела производње и стављања у промет штодљивих производа ова мера безбедности се обавезно примењује тако да штодљиви производи обавезно бивају одузети. Од значаја је још поменути и меру одузимања имовинске користи која омогућава да

се од учиниоца одузме имовинска корист стечена извршењем кривичног дела, при чему постоји могућност да се ова корист одузме и од другог лица на које је учинилац бестеретно пренео имовинску корист стечену извршењем кривичног дела, што спречава могућност да учинилац фиктивним преношењем на другог задржи имовинску корист остварену својом криминалном делатношћу. Исто тако, ако је учинилац кривичним делом остварио имовинску корист за организацију удруженог рада или неко друго правно лице имовинска корист се одузима од тог правног лица.

За привредне преступе могу се поред казни изрећи и заштитне мере (које у ствари представљају мере безбедности).

У погледу привредних преступа који се односе на кршење прописа о квалитету производа од посебног је значаја примена заштитне мере јавног објављивања пресуде којом су правно и одговорно лице осуђени за привредни преступ. Ова мера се изриче ако суд сматра да би било корисно да се јавност упозна са пресудом а нарочито у оним случајевима ако би објављивање пресуде допринело да се отклони опасност по живот или здравље људи или да се заштити сигурност промета или други интерес привреде. Пресуда се може да објави путем штампе, радија или телевизије или путем више наведених средстава информација.

За привредне преступе, као и за кривична дела, може се изрећи одузимање предмета на исти начин и под истим условима као и за кривична дела. Исто тако и код привредних преступа примењује се мера одузимања имовинске користи постигнуте извршењем привредног преступа. Ова мера примењује се код привредних преступа на исти начин и под истим условима као и код одузимања имовинске користи остварене извршењем кривичног дела.

Као заштитна мера за привредне преступе, која може да буде од нарочитог значаја код привредних преступа у вези са кршењем прописа о квалитету производа, примењује се и забрана правном лицу да се бави одређеном привредном делатношћу која се састоји у забрани произвођења одређених производа или у забрани вршења одређених послова промета робе и услуга или других привредних послова. Ова мера се може изрећи ако би даље бављење одређеном привредном делатношћу од стране осуђеног правног лица било опасно по живот или здравље људи или штетно за привредно или финансијско пословање других организација удруженог рада или других правних лица или за привреду, или ако би штетило угледу СФРЈ или организацији удруженог рада у иностранству у вези са обављањем промета у спољној трговини. Ова заштитна мера може се изрећи и у случају постојања поврата у извршењу истог или сличног привредног преступа. Трајање ове мере може да буде од шест месеци до десет година.

Одговорном лицу у правном лицу може за привредни преступ да буде изречена заштитна мера забране вршења одређених дужности која се састоји у забрани вршења дужности коју је одговорно лице вршило у време извршења привредног преступа, одређене руководеће дужности у правном лицу у погледу привредног или финансијског пословања, одређене врсте послова или свих или одређених дужности везаних за распо-

лагање, коришћење, управљање или руковање друштвеним средствима или за чување тих средстава. Ова мера изриче се одговорном лицу ако је злоупотребило вршење дужности ради извршења привредног преступа или ако се оправдано може да сматра да његово даље вршење такве дужности може да буде опасно. Ова мера може се изрећи одговорном лицу и у случају ако је учинило привредни преступ а раније је више пута било осуђивано за привредне преступе или за сродна кривична дела. Она може да траје од шест месеци до десет година.

Уколико су у питању прекршаји који се односе на кршење прописа о квалитету производа као заштитне мере долазе у обзир одузимање предмета, одузимање имовинске користи и забрана вршења самосталне делатности.

9. Постојећи систем деликата у југословенском казненом праву, услови одговорности за ове деликте и санкције које се за ове деликте могу да изрекну према њиховим учиниоцима, омогућавају да се и у области обезбеђивања квалитета производа и заштите потрошача предвиђеним инкриминацијама које се односе на кршење прописа у овој области остварује потребна казненоправна заштита. Она свакако није ни једини ни најзначајнији инструмент друштвеног реаговања на деликте у овој области али свакако да представља значајно средство у борби за остваривање доброг квалитета производа који се производе и стављају у промет, које служи не само заштити интереса потрошача већ и знатно ширим општим друштвеним интересима.

др Мирослав Борћевих